
TRAO ĐỔI

Giáo dục quyền con người cho trẻ em trong bối cảnh đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo ở Việt Nam hiện nay

Lê Thị Phương Nga*

Khoa Luật, Đại học Quốc gia Hà Nội, 144 Xuân Thủy, Cầu Giấy, Hà Nội, Việt Nam

Nhận ngày 14 tháng 10 năm 2013

Chỉnh sửa ngày 19 tháng 11 năm 2013; Chấp nhận đăng ngày 15 tháng 12 năm 2013

Tóm tắt: Bài viết của tác giả phân tích vai trò của giáo dục quyền con người cho trẻ em trong bối cảnh Việt Nam sẽ thực hiện đổi mới toàn diện, căn bản giáo dục và đào tạo. Tác giả đã đề xuất việc tích hợp, lồng ghép bốn chương trình giáo dục cho trẻ em, bao gồm: giáo dục quyền con người, giáo dục đạo đức, giáo dục pháp luật và kỹ năng sống. Việc tích hợp này cần được thể hiện trong chương trình, bài học cho các em ở nhà trường, trong các cộng đồng. Đây là cách làm sẽ mang lại hiệu quả xã hội, tiết kiệm thời gian và tạo sự hấp dẫn, thuyết phục trẻ em, học sinh. Mục đích, nhiệm vụ của giáo dục quyền con người là nhằm cung cấp cho các em hiểu biết cơ bản về quyền, bổn phận của mình và sự tôn trọng, bảo vệ quyền của những người khác, hình thành phẩm chất đạo đức nhân văn, kỹ năng sống cho trẻ em.

Từ khóa: Giáo dục quyền con người, giáo dục đạo đức, giáo dục pháp luật, giáo dục kỹ năng sống, đổi mới giáo dục.

Nghị quyết Hội nghị lần thứ 8, Ban Chấp hành Trung ương khóa XI (Nghị quyết số 29-NQ/TW) về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đã được ban hành ngày 4 tháng 11 năm 2013. Một trong những định hướng quan trọng, cốt lõi của công cuộc đổi mới này là sự chuyển đổi quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện nhằm hình thành phẩm chất đạo đức nhân văn

và năng lực nhận thức, kỹ năng thực hành cho người học. Học đi đôi với hành lý luận gắn với thực tiễn giáo dục nhà trường kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội, dạy cho người học các kỹ năng mềm, khả năng ứng phó, giải quyết các vấn đề [1].

Để triển khai thực hiện việc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, có rất nhiều công việc phải làm, trong đó có giáo dục quyền con người cho học sinh các trường học thuộc hệ thống giáo dục mầm non, phổ thông và trẻ em nói chung. Giáo dục quyền con

*ĐT: 84-982114786

Email: ngalethiphuong@gmail.com

người, kết hợp với giáo dục đạo đức, giáo dục pháp luật và kỹ năng sống là một trong những nội dung, điều kiện đặc biệt quan trọng để thực hiện được mục tiêu giáo dục, hình thành phẩm chất đạo đức nhân văn, năng lực nhận thức, kỹ năng thực hành của trẻ em trong cuộc sống.

- Sự cần thiết của giáo dục quyền con người ngay từ lứa tuổi trẻ em

Giáo dục quyền con người có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong việc xây dựng ý thức, lối sống tuân thủ pháp luật, phù hợp phẩm chất đạo đức nhân văn cho mọi cá nhân trong đó có trẻ em. Giáo dục quyền con người cho trẻ em ở nước ta hiện là vấn đề mới bắt đầu được triển khai.

Đúng là các ý kiến nêu trên xuất phát từ sự băn khoăn, nhất là vấn đề hiệu quả của giáo dục pháp luật, giáo dục quyền con người cho trẻ em ở nước ta hiện nay. Tuy nhiên, giáo dục quyền con người thực sự cần thiết đối với trẻ em, bởi bản thân quyền con người bao gồm yếu tố đạo đức, pháp luật, lợi ích, sự hiểu biết về quyền, bổn phận của mỗi người đối với những người khác. Những phẩm chất đạo đức nhân văn này không thể tự nhiên mà có được, không phải đợi đến khi nào trẻ em thành người lớn mà phải giáo dục ngay từ khi các em còn nhỏ tuổi. Hơn nữa, quyền con người là những vấn đề của cuộc sống thường ngày, nếu các em biết được quyền, bổn phận của mình và sự tôn trọng quyền của những người khác thì sẽ là điều kiện thiết thực trong việc phòng ngừa những hành vi lệch chuẩn xã hội, hành vi trái đạo đức và pháp luật của các em.

Đầu tư cho giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức, giáo dục quyền con người cho trẻ em là sự đầu tư lâu dài, mang lại lợi ích cho trẻ em và xã hội. Chính vì vậy mà ở tất cả các quốc gia, không phụ thuộc vào trình độ phát triển kinh tế, công tác giáo dục đạo đức, pháp luật cho trẻ em được quan tâm đặc biệt. Các quốc gia không những chỉ ban hành hệ thống chính

sách, pháp luật bảo vệ trẻ em mà còn đưa công tác giáo dục, bảo vệ trẻ em thành một loại hình hoạt động của nhà nước và xã hội, thông qua các thiết chế như các trung tâm công tác xã hội, điển hình như ở Liên bang Nga, Thụy điển là những quốc gia có nhiều trung tâm công tác xã hội trẻ em nhất [2].

Giáo dục về quyền con người là thông điệp chung của thời đại: “con người càng hiểu biết nhiều về các quyền của chính mình thì càng tôn trọng các quyền của những người khác và như vậy càng có cơ hội chung sống hoà bình. Chỉ khi nào người dân được giáo dục về quyền con người thì lúc đó chúng ta mới có thể hy vọng ngăn chặn những hành vi vi phạm quyền con người cũng như ngăn chặn xung đột” [3]. Ý nghĩa và lợi ích của việc giáo dục quyền con người cho trẻ em là điều có thể dễ dàng nhận thức được. Vấn đề đặt ra là cần tiến hành giáo dục quyền con người cho trẻ em như thế nào, nên bắt đầu từ đâu, khác với cách thức và nội dung giáo dục quyền con người cho người lớn như thế nào....

- Kết hợp, lồng ghép bốn chương trình giáo dục cho trẻ em

Giáo dục quyền con người cho trẻ em cần được thực hiện kết hợp trong giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức, giáo dục kỹ năng sống thì mới có thể đem lại hiệu quả. Cần sự tích hợp, lồng ghép cả bốn chương trình giáo dục này: giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức, giáo dục quyền con người, quyền trẻ em, giáo dục kỹ năng sống cho trẻ em. Như vậy vừa tiết kiệm được thời gian, công sức, vừa tránh sự hình thức, mang tính phong trào trong việc tổ chức các chương trình giáo dục nêu trên. Nhưng điều quan trọng hơn là ở chỗ, không chỉ là tiết kiệm mà chính là lợi ích và hiệu quả của việc kết hợp cả bốn chương trình, nội dung giáo dục này.

Không phải là một sự lắp ghép cơ học, hay sự thiết kế các bài học riêng lẻ rồi gộp vào một chương trình đồ sộ bắt các em phải học, các thầy, cô phải dạy. Cách làm về nguyên tắc chung là cần tích hợp các vấn đề cơ bản về pháp luật, đạo đức, quyền con người và kỹ năng sống ngay trong mỗi chủ đề của các bài học, của toàn bộ chương trình giáo dục trong nhà trường hoặc các chương trình giáo dục ở cộng đồng. Chẳng hạn, với chủ đề giáo dục đạo đức về đức tính trung thực, thương yêu, giúp đỡ nhau trong cuộc sống, nên đưa vào ở mức độ đơn giản, dễ hiểu những nội dung về quyền, bổn phận và những hành vi bị cấm, sai lệch chuẩn mực đạo đức, văn hóa, pháp luật. Đồng thời đưa vào nội dung bài học kỹ năng ứng phó với những tình huống thường xảy ra trong thực tế.

Giáo dục quyền con người có nhiệm vụ cung cấp kiến thức và kỹ năng, làm cho học sinh hiểu được các giá trị cốt lõi của các quyền như quyền thụ hưởng giáo dục; quyền trẻ em; quyền lao động; các quyền kinh tế, xã hội và văn hoá; các quyền dân sự, đồng thời hiểu được cơ chế để bảo vệ các quyền đó cũng như đạt được các kỹ năng để có thể sử dụng các quyền này trong cuộc sống. Trẻ em cần được gia đình, nhà trường và xã hội giáo dục kỹ năng sống, kỹ năng phòng vệ và phản ứng trong những tình huống có thể gặp phải khi quyền của các em bị xâm phạm hay đơn giản là thái độ bình tĩnh trước những lời nói, hành vi không đúng mực của bạn bè. Hiệu quả giáo dục pháp luật đối với trẻ em sẽ được nâng cao rất nhiều nếu áp dụng các biện pháp thiết thực như giáo dục tính cách, kỹ năng ứng xử trong tham gia giao thông, tuân thủ pháp luật khi tham gia giao thông là vì tôn trọng quyền, lợi ích của người khác chứ không chỉ vì sợ bị báo cáo với nhà trường.

Giáo dục quyền con người cho trẻ em thực tế cần bắt đầu từ giáo dục đạo đức, giáo dục cho các em đức tính khoan dung, biết tha thứ và tinh thần cộng đồng. Hiện nay, môn học Giá trị sống đã được đưa vào chương trình giảng dạy ngay từ lớp 1. Đây là việc làm vô cùng quan trọng, để hình thành ý thức pháp luật, ý thức đạo đức, phải giáo dục trẻ em ngay từ tuổi thơ. Về vấn đề này, chúng ta có thể tham khảo, học tập kinh nghiệm của Nhật Bản trong việc giáo dục đạo đức, pháp luật cho trẻ em. Triết lý giáo dục đạo đức của Nhật Bản bao gồm: tinh thần tôn trọng nhân phẩm; kế thừa và phát triển văn hóa truyền thống; nhiệt tâm phát triển một đất nước và xã hội dân chủ; ý thức đạo đức; khả năng tự quyết định...[4]

Giáo dục pháp luật, đạo đức, quyền con người nhằm tạo lập cho trẻ em ngay từ tuổi thơ sự tử tôn, thận trọng, lòng khoan dung, sống có trách nhiệm với chính mình, với những người thân và những người xung quanh. Lòng nhân ái, sự bao dung, sự quan tâm tới người khác với tư cách là giá trị đạo đức truyền thống cần được kế thừa và có vị trí thích đáng trong hệ giá trị và chuẩn mực đạo đức mới. Do vậy, trong giáo dục pháp luật, giáo dục quyền con người cho trẻ em, không chỉ dừng lại ở việc giới thiệu các quy định pháp luật và chỉ rõ các chế tài xử lý nếu vi phạm mà quan trọng hơn là nêu ý nghĩa của các quy định đó. Chẳng hạn, trong giáo dục về luật giao thông đường bộ, luật bảo vệ môi trường, cần nêu rõ cho các em hiểu được ý nghĩa, lợi ích của các quy định đó và do vậy, vì sao phải tôn trọng và chấp hành. Tôn trọng pháp luật cần được hiểu như tôn trọng các giá trị cuộc sống của bản thân mình và của mọi người. Để làm được điều này, nhất thiết phải thông qua các chương trình lồng ghép giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức, giáo dục quyền con người và kỹ năng sống cho trẻ em.

Đặc biệt, hiện nay, căn bệnh vô cảm đang lan tràn trong một bộ phận không nhỏ học sinh, thanh, thiếu niên kể cả trong khuôn viên nhà trường cũng như ngoài xã hội. Để chữa căn bệnh vô cảm này cần phải làm sống dậy trong con người nhất là đối với lứa tuổi các em những giá trị của lương tâm, tình yêu thương bản thân và đồng loại. Mục đích của giáo dục pháp luật không chỉ dừng lại ở việc trang bị kiến thức pháp luật mà mà là sự am hiểu ý nghĩa của pháp luật, giá trị đạo đức, nhân văn của pháp luật. Thông qua giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức và kỹ năng sống, trẻ em biết phân biệt được cái đúng, cái sai, điều hay, lẽ phải, hành vi hợp pháp hay không hợp pháp, hợp đạo đức hay không hợp đạo đức. Trẻ em cần được giáo dục để hiểu các giá trị đạo đức, các giá trị pháp quyền, dân chủ, tự do và trách nhiệm trong xã hội.

Thực tế hiện nay quyền trẻ em, quyền con người của học sinh chưa được nhận thức đầy đủ. Trong cuộc sống hàng ngày còn xảy ra nhiều hiện tượng xâm phạm quyền, lợi ích của học sinh. Bản thân học sinh cũng chưa có hiểu biết cần thiết về quyền của mình và cách thức bảo vệ. Do vậy, việc kết hợp giáo dục quyền con người trong giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức và kỹ năng sống có ý nghĩa xã hội to lớn, vừa tránh được sự khô cứng, nặng nề lý luận, vừa làm tăng tính hấp dẫn, ý nghĩa thiết thực đối với cuộc sống của các em trong điều kiện xã hội hiện đại.

Chức năng quan trọng của giáo dục quyền con người là trang bị những kiến thức cơ bản, xây dựng ý thức tôn trọng, bảo vệ và những kỹ năng sử dụng quyền con người của bản thân mỗi người và của những người khác. Rất nhiều em gây ra hành vi trái pháp luật nhưng không biết là hành vi đó bị pháp luật cấm. Nhiều em do hoàn cảnh gia đình, do bị bạn bè xấu thậm chí cả những người lớn tuổi rủ rê nên đã dần dà sa vào con đường tội lỗi. Có nhiều trường hợp, một tốp

các em nữ học sinh còn đứng ra cổ vũ, “động viên” các bạn cùng nhóm với mình xúc phạm danh dự và đánh đập một bạn nữ khác. Những hiện tượng ở dạng thức này rất đáng buồn là có chiều hướng gia tăng. Thói quen bạo lực làm xói mòn lòng tự trọng, đức tính khoan dung, đôi khi người ta không nhận ra chính sự sai trái, thiếu văn hóa của chính mình.

Giáo dục, củng cố niềm tin là điều cần thiết trong việc tạo lập văn hóa quyền con người ngay từ lứa tuổi trẻ em. Trẻ em rất cần niềm tin trong cuộc sống. Chính vì vậy, những tác động tiêu cực từ phía gia đình, bạn bè, cộng đồng có ảnh hưởng xấu đến niềm tin của các em, là cách đi tắt đến con đường vi phạm pháp luật, vi phạm đạo đức. Vấn đề quan trọng là phải làm cho các em hiểu được ý nghĩa xã hội, giá trị xã hội của các quy định pháp luật, của những hành vi hợp pháp và tuân thủ nó một cách tự nguyện, chứ không chỉ vì sợ chế tài pháp luật. Ví như tự giác đội mũ bảo hiểm khi tham gia thông không phải chỉ vì sợ cảnh sát, sợ bị phạt mà là trước hết là vì lợi ích của chính bản thân mình.

Tình trạng vi phạm pháp luật, vi phạm đạo đức của trẻ em đang có chiều hướng gia tăng cả về số lượng, tính chất và hậu quả. Hiện tượng trẻ em tụ tập thành băng nhóm, tổ chức sử dụng ma túy tổng hợp, đánh nhau, trộm cắp, cướp giật, vi phạm luật giao thông, đua xe trái phép, vô lễ với thầy, cô giáo và người thân trong gia đình, lối sống đua đòi, vị kỷ, buông thả thậm chí giết người kể cả bạn bè cùng lớp và người thân trong gia đình xảy ra đến mức báo động. Một trong những nguyên nhân chính đó là sự buông lỏng, sự yếu kém trong giáo dục, quản lý giữa gia đình, nhà trường và cộng đồng, xã hội.

Công tác giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức và nhất là giáo dục kỹ năng sống còn nhiều hạn chế. Các bài học về giáo dục đạo đức trong các nhà trường còn nặng về lý

thuyết, ít gắn với thực tiễn đời sống và thường là theo lối độc thoại, học sinh phải học thuộc lòng một cách gò bó, từ đó tạo tâm lý không hứng thú, ít thấy ý nghĩa thiết thực. Qua khảo sát thực tế của Viện nghiên cứu Môi trường và các vấn đề xã hội, ở một số trường học, có đến gần 80% học sinh, sinh viên chưa được giáo dục kỹ năng sống, hầu hết các em lúng túng trong việc trả lời về xử lý các tình huống thường gặp trong cuộc sống. Điều này rất dễ dẫn đến những cách xử sự sai lệch và xu hướng tiêu cực, thậm chí dùng bạo lực để giải tỏa. Vừa học xong, rời khỏi trường lớp, nhiều học sinh đã có những hành vi vi phạm pháp luật, và “trở trêu thay không ít trong số những em đó học tốt đạt điểm cao về môn giáo dục công dân” [5].

Sẽ chỉ là lý luận thuần túy, tách rời cuộc sống nếu không dựa trên những tình huống pháp luật, tình huống đạo đức cụ thể trong cuộc sống của trẻ em. Kết hợp giáo dục gia đình, nhà trường, cộng đồng đối với trẻ em cần được duy trì thường xuyên. Cha mẹ phải là tấm gương sáng trong các hành vi, cách xử sự lối sống hàng ngày cho trẻ em. Phải có thái độ thiện cảm và hướng thiện với những trẻ em phạm tội, có hành vi lệch chuẩn xã hội, đừng quay lưng lại với họ.

Giáo dục pháp luật không chỉ nhằm mục đích phòng ngừa vi phạm pháp luật mà còn thúc đẩy sự hình thành ở trẻ em ý thức, hành vi đạo đức, các định hướng, nguyên tắc sống trên cơ sở tôn trọng các giá trị sống, các quyền, tự do của bản thân và của tất cả những người khác. Trẻ em ý thức được các quyền và nghĩa vụ của mình với tư cách là thành viên gia đình thông qua các khái niệm đơn giản về những điều cần làm, điều nên làm, điều bị cấm. Tác dụng, hiệu quả của giáo dục sẽ cao hơn so với việc chỉ cung cấp kiến thức về các hành vi vi phạm pháp luật và các chế tài xử phạt. Không ít người trong độ tuổi chưa thành niên luôn có

hành vi lệch chuẩn mực đạo đức, văn hóa, coi thường giá trị nhân bản. Trong công tác giáo dục pháp luật, giáo dục đạo đức cho trẻ em cần coi trọng việc giải thích để các em hiểu được các giá trị cốt lõi về quyền con người, ý nghĩa của việc tôn trọng quyền con người; ý thức được giá trị của bản thân mình, tôn trọng quyền, lợi ích của những người khác, ý thức về công bằng, tự do và bổn phận.

Về kỹ năng sống, kỹ năng thực hành các quyền con người đó chính là việc giáo dục, hướng dẫn cho các em biết đưa ra những quyết định hợp lý, phù hợp với yêu cầu đạo đức theo nguyên tắc quyền con người; rèn luyện kỹ năng phòng tránh và giải quyết những tình huống có sự vi phạm quyền con người trong cuộc sống hàng ngày. Ý thức đạo đức sẽ thúc đẩy hỗ trợ cho việc nhận thức sâu sắc các quy định pháp luật, giúp trẻ em nhận thức được điều hay, lẽ phải, điều có ích cho chính mình và những người xung quanh.

Gần đây dư luận xã hội đã lên tiếng vì sự đưa thông tin bạo lực, giết gân, tùy tiện, thiếu chính xác, gây sốc trên báo chí, các trang mạng xã hội, về những hành vi bạo lực già man trong lứa tuổi thanh, thiếu niên. Những thông tin kiểu này sẽ rất nguy hại vì nó sẽ làm cho trẻ “chết” cứng về mặt cảm xúc và coi việc đâm, chém ở ngoài xã hội là một điều gì đó rất bình thường. Vì vậy, mỗi khi rơi vào hoàn cảnh bị kích động hoặc gặp chuyện mâu thuẫn, các em cũng sẽ bắt chước kiểu nói chuyện với nhau bằng...đao, kiếm, bạo lực [6].

Hiểu biết về quyền, bổn phận của mình sẽ giúp trẻ em thực hiện những hành vi có ích cho xã hội, phòng ngừa các hành vi vi phạm pháp luật. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết: “Hiền, dữ đâu phải là tính sẵn. Phần nhiều do giáo dục mà nên” [7]. Giáo dục cho con người sống có đạo đức cũng là giáo dục cho con người biết tôn trọng pháp luật, tôn trọng quyền, tự do của người khác và ý thức trách nhiệm của bản thân đối với cộng đồng, xã hội.

Tài liệu tham khảo

- [1] Nghị quyết 29-NQ/TW ngày 4/11/2013 của Ban chấp hành Trung ương Đảng về đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục và đào tạo,
<http://vanban.moet.gov.vn/?page=1.15&script=viwedoc&view=20368&opt=brpage>
- [2] Nguyễn Hải Hữu, Kinh nghiệm của một số nước về hệ thống bảo vệ trẻ em,
<http://treem.molisa.gov.vn/Site/vi-VN/13/367/17649/Default.aspx>
- [3] Thông điệp của Tổng thư ký Liên hợp quốc Koffi Annan nhân ngày Quyền con người, 10/12/2000, Thông cáo báo chí LHQ, ngày 10/2/2000
- [4] Giáo dục đạo đức cho học sinh ở Nhật bản,
<http://www.dayhocintel.net/diendan/showthread.php?t=9510>
- [5] Phổ biến, giáo dục pháp luật trong nhà trường: Bao giờ thoát khỏi khiên cưỡng?
http://moj.gov.vn/ct/tintuc/lists/nginhin%20cu%20trao%20i/view_detail.aspx?ItemID=2708
- [6] Trịnh Duy Luân,
<http://www.toquoc.gov.vn/Thongtin/Thoi-Su/Tre-Vi-Thanh-Nien-Pham-Toi-Tang-Vi-Sao.html>
- [7] Hồ Chí Minh, Toàn tập, T3, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1995, tr 383.

Human Rights Education for Children in The Context of Basic and Comprehensive Renovation of Education and Training in Vietnam Today

Lê Thị Phương Nga

VNU School of Law, 144 Xuân Thủy, Cầu Giấy, Hanoi, Vietnam

Abstract: The author's article analyses the role of human rights education for children in VietNam in the context of a profound and comprehensive education renovation. The author suggests a combination of four educational programs including: Human rights education, moral education, legal education and education of living skills.

The practice of the mentioned combination is necessary, especially in school curriculum and society. The author believes this method creates attraction and persuasiveness for students. As a result, the whole society could obtain numerous benefits such as saving time and dealing with financial difficulties. The aim of human rights education is providing children with the general knowledge about their rights and obligations, the respect and protection of other people's rights, moral qualities and living skills.

Keywords: Human rights education; moral education; legal education; education of living skills; educational amendment.